

Α. Κελεσίδου - Γαλανοῦ, *Ἡ ἔννοια τῆς σωτηρίας στὴν πλατωνικὴ πολιτικὴ φιλοσοφία*, Πρόλογος Γ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Ἀθῆναι, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν (Κέντρον Ἑρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας) 1982, 114 σελ.

Ἡ κυρία Ἄννα Κελεσίδου-Γαλανοῦ, πολὺ γνωστὴ καὶ διακεκριμένη συγγραφεὺς ἀξιόλογων φιλοσοφικῶν ἐργασιῶν, συνεχίζοντας τὶς σημαντικὲς ἐρευνὲς τῆς πάνω στὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία μᾶς προσφέρει μὲ τὸ βιβλίο αὐτό, ποὺ εἶναι καρπὸς τῆς πολυετοῦς ἀναστροφῆς τῆς μὲ τὰ κείμενα τοῦ Πλάτωνος, μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα καὶ ζωντανὴ εἰκόνα ὀρισμένων παντοτινῆς ἀξίας θέσεων τοῦ μεγάλου αὐτοῦ φιλοσόφου πάνω σὲ θεμελιώδη προβλήματα τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἓνας διακαῆς πόθος, ἓνα συνεχὲς μέλημα ποὺ βασάνιζε τὸ πνεῦμα τοῦ Πλάτωνος σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς πολυτάραχης ζωῆς του ἦταν ἡ πραγματοποίηση τῆς ιδέας τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ διόρθωση τῶν «κακῶς κειμένων», ἡ ὀρθὴ ὀργάνωση τῆς πολιτείας, ἡ σύλληψη ἑνὸς τέλειου κοινωνικοῦ συστήματος, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ἀνταποκριθεῖ στὰ ἰδανικὰ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εὐτυχίας ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Κατὰ τὴν προσπάθεια τῆς ἐπιτεύξεως τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν σκοπῶν ὁ Πλάτων ξεκίνησε ἀπὸ πολλὰς ὀρθὲς σκέψεις, ἀλλὰ τελικὰ ἐφθασε ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ πυθαγορισμοῦ, τῆς θρησκευτικότητάς του καὶ τοῦ μεταφυσικοῦ δυϊσμοῦ ποὺ ἐκφράζεται στὴν περίφημη θεωρία τῶν ἰδεῶν σὲ ὀρισμένες «οὐτοπιστικὲς» καὶ ἀριστοκρατικὲς ἀντιλήψεις, ποὺ συναντοῦμε στὴν *Πολιτεία* του καὶ ἰδίως στὸ γεροντικὸ ἔργο του, τοὺς *Νόμους*.

Στὸ παρὸν βιβλίο ἡ συγγραφεὺς δὲν ἐπιχειρεῖ περιγραφὴ τῶν θεσμῶν καὶ τῆς πρακτικῆς ὀργανώσεως τῆς πλατωνικῆς πολιτείας, ἀλλὰ, ἀφοῦ ἐκθέσει ἀρχικὰ τὴ διαλεκτικὴ μέθοδο καὶ τὸν ἀντιδογματισμὸ τοῦ Πλάτωνος, παρουσιάζει συνθετικὰ τὶς βασικὲς ιδέες τοῦ φιλοσόφου αὐτοῦ γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς ἠθικῆς διαπαιδαγωγήσεως τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς καλλιέργειας τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς του, ποὺ ἀποτελεῖ ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴ σωτηρία τῆς πολιτείας, γιὰ τὴ ματαίωση τοῦ κινδύνου τῆς πτώσης καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς.

Ὅπως πολὺ ὀρθὰ ἐκθέτει ἡ συγγραφεὺς στὸ εἰσαγωγικὸ τῆς κεφάλαιο, ὁ Πλάτων εἶναι παιδὶ τοῦ Παρμενίδη ὡς πρὸς τὴ λογικὴ τῆς ἀφαίρεσης καὶ τὴν τάση τῆς ὑπέρβασης τοῦ ὕλικου κόσμου, καὶ παιδὶ τοῦ Σωκράτη ὡς πρὸς τὴν ἐπίμονη πνευματικὴ περιέργεια. Οὐσία τοῦ πλατωνισμοῦ εἶναι ἡ ὁρμὴ τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἀληθινό, ὁ κριτικὸς ἐλεγχος, ἡ ζωντανὴ σκέψη, ἡ διαλεκτικὴ ἐρευνα ποὺ δὲν ἔχει τέρμα καὶ σκοπεῖ νὰ βγάλει τὴ ψυχὴ (τὸ πνεῦμα) ἀπὸ τὸ σκοτάδι. Ὁ Πλάτων ξεκινᾷ πάντα ἀπὸ τὴν ἀπορία, ἀντιμάχεται τὴν ἔτοιμη καὶ ἀπολιθωμένη γνώση, καταδικάζει τὸ δογματισμὸ, τὴ μονομέρεια καὶ τὴ ματαιοφροσύνη τῶν ὀρθολογιστῶν καὶ ἐπισημαίνει ἔτσι τὶς βασικὲς ἀρχές, τὸ ὑψηλὸ ἦθος καὶ τὴ μετριοφροσύνη ποὺ πρέπει νὰ διέπουν τὸ ἔργο κάθε ἐπιστήμονα καὶ κάθε μελετητῆ τῶν ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων.

Στὰ περαιτέρω κεφάλαια ἡ κα Κελεσίδου-Γαλανοῦ, ἀναπτύσσοντας τὸ κύριο θέμα τοῦ βιβλίου τῆς, δηλαδὴ τὴν ἔννοια τῆς σωτηρίας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς πολιτείας στὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία, παρουσιάζει ἀριστοτεχνικὰ πολλοὺς σημαντικοὺς στοχασμοὺς ποὺ διατύπωσε ὁ Πλάτων ὡς φιλόσοφος-

παιδαγωγός, ως κοινωνικός μεταρρυθμιστής, ως δεξός παρατηρητής των κοινωνικών φαινομένων και ως βαθύς γνώστης της ανθρώπινης ψυχής. Δεν θα ήταν δυνατό να συνοψίσουμε εδώ τους στοχασμούς αυτούς που αναφέρονται σε σπουδαία προβλήματα της φιλοσοφίας και της πολιτικής ζωής. Θα εξάρουμε μόνο τρεις κύριες ιδέες της πλατωνικής φιλοσοφίας που συνδέονται άλυσιδωτά μεταξύ τους και διατηρούν πάντα την αξία τους και για τη σύγχρονη εποχή.

Π ρ ώ τ η ι δ έ α είναι η πρωταρχική σημασία της αρετής για τη σωτηρία του ατόμου και της πολιτείας. Στοιχεία της αρετής είναι η σωφροσύνη και η δικαιοσύνη. Η δικαιοσύνη ως έσωτερική αρετή είναι η αρμονία ανάμεσα στα τρία μέρη της ψυχής (το λογιστικό, το θυμοειδές και το επιθυμητικό), ως πολιτικός θεσμός είναι η όρθη κατανομή των τιμών και των ποινών, ή εκτέλεση από κάθε πολίτη του έργου που του ανήκει, ή αποφυγή της πολυπραγμοσύνης και της αλλοτριοπραγμοσύνης. Οί ἄρχοντες, «οἱ εὐθυνοιοι», πρέπει να έχουν σε μεγάλο, σε αξιοθαύμαστο βαθμό την αρετή. Η ήθικη δύναμη είναι ισχυρότερη από την ύλική. Έτσι ο πλούτος, το πλήθος, ή αριθμητική δύναμη «υπέικουν», νικούνται από την αρετή, όπως αποδεικνύεται από τη νίκη των Ελλήνων κατά των Περσών στο Μαραθώνα, που αναφέρει ο Πλάτων, και από το έπος της Άλβανίας του 1940, που θα μπορούσαμε να προσθέσουμε σήμερα.

Δ ε ύ τ ε ρ η ι δ έ α είναι ότι η αρετή στηρίζεται στη γνώση, που οδηγεί στην έλλογη δράση και στον ἄριστο βίο. Η γνώση μπορεί να αποκτηθεί μόνο με την παιδεία που είναι τροφός της ψυχής. Όταν στο πρόσωπο του ἄρχοντα συμπέσει ή αρετή και ή γνώση, τότε θα γεννηθεί ή ἄριστη πολιτεία και θα θεσπισθοῦν οί καλύτεροι νόμοι. Ο νομοθέτης πρέπει να υίοθετεῖ νόμους που αποβλέπουν στη μεγίστη αρετή και να επιδιώκει την τήρησή τους, όχι μόνο με τη βία, αλλά και με την πειθώ. Η εκπαίδευση των πολιτών και ή διαφώτισή τους για τους σκοπούς των νόμων είναι απαραίτητη για να επιτευχθεί ή «εὐμείνεια», δηλαδή ή έκουσία εφαρμογή τους (Νόμοι Δ 722b-723a) και ή καλή λειτουργία της πολιτείας. Έτσι σε τελευταία ἀνά-λυση ή εκπαίδευση των πολιτών είναι σημαντικότερη από τον καταναγκασμό των νόμων.

Τ ρ ί τ η ι δ έ α, που σήμερα έχει γίνει γενικά δεκτή και αποτελεί ίσως ένα «κοινό τόπο», είναι ή ιδέα της υπεροχής του γενικού συμφέροντος σε σχέση με το ατομικό. Σε μιὰ πολὺ γνωστή φράση ο Πλάτων διακηρύσσει ότι, σύμφωνα με την ἀληθινή ἐπιστήμη της πολιτικής, πρέπει να φροντίζουμε για την επικράτηση του γενικού (ή κοινού) συμφέροντος και όχι του ατομικού, γιατί το γενικό συμφέρον ἐνώνει, ἐνῶ το ατομικό καταστρέφει τις πολιτείες (Νόμοι 875a). Στόχοι του γενικού συμφέροντος είναι ή φιλία μεταξύ των πολιτών, ή φρόνηση και ή ἐλευθερία. Για την ἐπίτευξη της φιλίας (ὁμόνοιας), ο νομοθέτης πρέπει να ρυθμίζει τις μεταξύ των πολιτών σχέσεις με βάση το ὀρθό μέτρο («τὸ μέτρον»), δηλ. τη δικαιοσύνη, και να ἀποφεύγει την ἀδικία. Ἀντίθετες στο γενικό συμφέρον είναι ή ἰδιοτέλεια, ή πλεονεξία, ή ὑπέρμετρη ἐλευθερία (ή «ἡδεῖα και ἄναρχος δημοκρατία», ή ἐξουσία του «ποιεῖν ὅ,τι τις βούλεται», Πολιτεία 557b ἐπ., 558c). Ζωντανό δὲ παράδειγμα συμπεριφορᾶς ἀντίθετης πρὸς το γενικό συμφέρον είναι ὁ τύραννος, ὁ ὁποῖος κυριαρχεῖται συνήθως ἀπὸ την τάση της ἱκανοποιήσεως

τῶν ἰδιαίτερων συμφερόντων του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἑλλειψη φρονήσεως καὶ ἀπὸ βίαια πάθη (*Πολιτεία* 573a ἐπ.).

Ἐξ ἄλλου, ἀφοῦ, ὅπως εἶπαμε, κατὰ τὸν Πλάτωνα μόνο ἡ γνώση μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει στὴν ἀρετὴ, εἶναι φανερό ὅτι προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ γενικοῦ συμφέροντος εἶναι ἡ γνώση του, ἡ συνειδητοποίησή του ἀπὸ τὴ μεγάλη πλειοψηφία τῶν πολιτῶν. Ἡ σκέψη αὐτὴ παραμένει πάντα ἐπικαίρη καὶ ὀρθή, τόσο γιὰ τὸ ἰδιαίτερο γενικὸ συμφέρον κάθε κράτους ἢ ἔθνους, ποῦ εἶχε ὑπ' ὄψη του ὁ Πλάτων, ὅσο καὶ γιὰ τὸ πανανθρώπινο γενικὸ συμφέρον, γιὰ τὸ κοινὸ συμφέρον ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας (τὸ *bonum commune humanitatis*). Πράγματι, ὅταν ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν ἀνθρώπων συνειδητοποιήσῃ τὶς ἐπιταγὲς καὶ τὴν ἀξία τοῦ πανανθρώπινου συμφέροντος, τότε τὰ ἀντίθετα συμφέροντα τῶν ἀτόμων ἢ τῶν ομάδων θὰ ὑποχωρήσουν ὑπὸ τὴν πίεση τῆς κοινῆς γνώμης τῶν λαῶν καὶ θὰ ἐπικρατήσουν σὲ παγκόσμια κλίμακα οἱ λύσεις ποῦ ἐπιβάλλονται γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητας, γιὰ τὴν ἀποτροπὴ τῶν κινδύνων ποῦ τὴν ἀπειλοῦν σήμερα ἀπὸ τὸν ὑπέρμετρο τεχνικισμὸ ἢ ἀπὸ ἓνα πυρηνικὸ πόλεμο.

Ἀπὸ ὅσα ἀναφέραμε πολὺ συνοπτικὰ πιὸ πάνω μπορεῖ νὰ σχηματίσει κανεὶς μιὰ ἀμυδρὴ εἰκόνα τοῦ πλούτου τῶν στοχασμῶν τοῦ Πλάτωνος πάνω στὸ πρόβλημα τῆς σωτηρίας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς πολιτείας, ποῦ ἐκθέτει μὲ πολλὴ ἐπιμέλεια καὶ ἐπιτυχία ἢ συγγραφεὺς, καὶ ταυτόχρονα νὰ διαπιστώσῃ τὴ μεγάλη ἠθικὴ καὶ πρακτικὴ σημασία ποῦ διατηροῦν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς στοχασμοὺς αὐτοὺς γιὰ τὴ σύγχρονη ζωὴ. Στὸ βιβλίο αὐτὸ ἡ κυρία Κελεσίδου-Γαλανοῦ, στηριζόμενη σὲ μιὰ βαθειὰ γνώση καὶ ἐποπτεία τῶν ἔργων τοῦ ἀθηναίου φιλοσόφου, ἐρμηνεύει καὶ ταξινομεῖ ὀρθὰ τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὰ σωτηριακὰ ἀγαθὰ καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴ δικαιοσύνη, τὴ φιλία, τὴν ὁμοφροσύνη, ἐξαίρει τὴ σημασία τῆς γνώσης τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τὴ σπουδαιότητα τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς παιδείας γιὰ τὸ γενικὸ καλὸ καὶ ρίχνει καινούργιο φῶς σὲ πολλὰς πτυχὲς τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πνεύματος τῆς ἀρχαιότητος. Ἡ ὅλη ἐργασία προάγει γενικὰ τὶς πλατωνικὲς μελέτες καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ πολὺ ὀρθὰ ἡ Ἐφορευτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἀποφάσισε τὴν ἐκδοσὴ σὲ ξεχωριστὸ τεῦχος τοῦ ἔργου τῆς Συντάκτου τοῦ κυρίας Ἀννας Κελεσίδου-Γαλανοῦ, καὶ εἶμαι εὐτυχὴς ποῦ συνετέλεσα, ὡς μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς αὐτῆς καὶ ὡς εἰσηγητῆς, στὴ λήψη τῆς σχετικῆς ἀποφάσεως.

Γεώργιος Μιχαηλίδης-Νουάρος